

Türkiye’de Din ve Milliyetçilik Söylemlerinde Sınırların İnşası: Lévi-Strauss’un Yapısalcı Perspektifinden Bir Analiz

The Construction of Borders in the Discourses of Religion and Nationalism in Türkiye: An Analysis from Lévi-Strauss’s Structuralist Perspective

Kerem ÖZBEY¹

Öz

Amaç - Bu çalışma, Türkiye’de din ve milliyetçilik bağlamında sınırları anlamayı amaçlamaktadır. Bu amaçla, Türk siyasal kültüründe ve devlet geleneğinde yer alan dini ve milliyetçi söylemlerde sınır kavramına ne tür anlamların yüklendiği bu çalışmanın temel sorunsalını oluşturmaktadır. Bu sorunsal çerçevesinde çalışmada Türkiye’de sınırların inşası Lévi-Strauss’un yapısalcılık perspektifini oluşturan yapı, dil, anlam ve sembol gibi kavramlar üzerinden anlaşılmaya çalışılmıştır.

Yöntem/Metodoloji/Dizayn- Bu çalışmada nitel araştırma yöntemi çerçevesinde söylem analizi tekniğine başvurulmuştur. Çalışmada sınırlar, yapısal bir bütünlük olarak ele alındığı gibi aynı zamanda dil aracılığıyla anlamın üretildiği ve sembolize edildiği yapılar olarak söylemsel açıdan analiz edilmiştir. Bu tür bir analiz için Türkiye’nin din ve milliyetçilik konusundaki tarihsel ve sosyolojik yapısı önemli veriler sunmaktadır.

Sonuçlar- Bu kapsamda, Türkiye’de din ve milliyetçiliğin temel bileşenlerinden biri olan sınırlar, bir çizgi olmanın ötesinde vatan, millet, devlet, toprak, namus, iman, şehitlik ve kutsallık gibi Türk siyasal kültürünün temel unsurlarını sembolize eden yapılarıdır. Türkiye’de din ve milliyetçi söylemin içerdiği yapı, dil, anlam ve semboller sınırları çok katmanlı hale dönüştürmüştür. Lévi-Strauss’un ikili karşıtlıklar kavramsallaştırması bağlamında Türkiye’de sınırlar biz-onlar/öteki, dost-düşman, burası-orası, içerisi-dışarı, yerli-yabancı ve ulusal-uluslararası gibi ikili karşıtlıklar üzerinden din ve milliyetçilik tonları ağır basan bir dil ve söylem oluşturmuştur.

Katkı/Farklılıklar- Bu çalışma, sosyal bilimler ve daha özelde sosyolojide yeni bir alt alan olarak ortaya çıkan sınır sosyolojisinin temel inceleme ünitesini oluşturan sınırları din ve milliyetçilikle ilişkilendirerek ve söylem analiziyle analiz ederek söz konusu alana farklı bir bakış açısı sunmayı amaçlamaktadır.

Abstract

Purpose - This study aims to understand borders in the context of religion and nationalism in Turkey. For this purpose, the main problematic of this study is what kind of meanings are attributed to the concept of borders in religious and nationalist discourses in Turkish political culture and state tradition. Within the framework of this problematic, the study tries to understand the construction of borders in Turkey through concepts such as structure, language, meaning and symbol, which constitute Lévi-Strauss’s structuralist perspective.

Methodology/Approach/Design- In this study, discourse analysis technique was used within the framework of qualitative research method. In this study, boundaries were analyzed from a discursive perspective as structural wholes, as well as structures through which meaning is produced and symbolized through language. For such an analysis, Turkey’s historical and sociological structure on religion and nationalism provides important data.

Findings- In this context, borders, which are one of the main components of religion

1. **Sorumlu Yazar | Corresponding author:** Doç.Dr., Artvin Çoruh Üniversitesi, Merkez Kampüsü, Artvin ✉
ozbey-kerem@hotmail.com, ORCID: 0000-0001-8824-359X

and nationalism in Turkey, are not just a line but also structures that symbolise the basic elements of Turkish political culture such as homeland, nation, state, land, honour, faith, martyrdom and holiness. The structure, language, meaning and symbols contained in religious and nationalist discourse in Turkey have transformed borders into multi-layered ones. In the context of Lévi-Strauss's conceptualization of binary oppositions, borders in Turkey have created a language and discourse that are dominated by religious and nationalist tones through binary oppositions such as us-them/other, friend-enemy, here-there, inside-outside, local-foreign and national-international.

Originality/Value- This study aims to offer a different perspective on the field by analyzing borders, which constitute the basic unit of examination in border sociology, in relation to religion and nationalism and through discourse analysis.

Anahtar Kelimeler Lévi-Strauss • Yapısalcılık • Din • Milliyetçilik • Sınırlar • Türkiye

Keywords Lévi-Strauss • Structuralism • Religion • Nationalism • Borders • Türkiye

Atıf | Citation: Özbey, Kerem. (2025). Türkiye’de Din ve Milliyetçilik Söylemlerinde Sınırların İnşası: Lévi-Strauss’un Yapısalcı Perspektifinden Bir Analiz. *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi*, 27 (2), 101-113. DOI: [10.54838/bilgisosyal.1766965](https://doi.org/10.54838/bilgisosyal.1766965)

Extended Summary

Lévi-Strauss's structuralist approach, which grounds its approach in linguistics and analyzes the social world through structure, is not limited to anthropology; it has found application in a wide range of fields, from literature and art to history and psychology, and from philosophy to mathematics. One of the fields where structuralism has found a response is undoubtedly sociology. Sociological structuralism is an approach that conceives of society as a structural whole constituted by values, meanings, and symbols, views social life and organization as a field of social relations and interactions, and emphasizes that social structure is the foundation of coexistence in society.

This study, which aims to explore the construction of nationalism, borders, and national identity through structuralism, considered one of the fundamental theoretical approaches in sociology, utilizes Lévi-Strauss's structuralist perspective. Structuralists examine societies, cultures, and political systems as products of their interconnected components. From a structuralist perspective, nationalism has been seen to play a decisive role in organizing societies around national identities and in fostering a sense of belonging based on shared history, geography, language, religion, culture, identity, and value systems. Borders, a fundamental component of nationalism, have become the fundamental carriers of political and social order, acting as the peripheral edges of nation-states and national identities. Borders, which constitute the framework for the notions of state, nation, and homeland, have thus assumed a dominant role in the organization of societies.

Borders, an integral part of religion and nationalism in Turkey, have been one of the fundamental tools in generating binary oppositions in the construction of national identity. Nationalism's construction of national identity has been shaped by the binary oppositions it creates through borders. Lévi-Strauss's conceptualization of binary oppositions has played a key role in nationalism's construction of national identity through borders as us-them/other, friend-enemy, here-there, inside-outside, domestic-foreign, and national-international. From a Lévi-Straussian perspective, borders are the fundamental key to creating binary oppositions.

Within the context of Lévi-Strauss's linguistic structuralism, the concepts of nationalism, borders, and national identity have enabled the production and representation of meaning through language and symbols. In Turkey, the language of nationalism and borders, and the meanings they symbolize, are fundamental to the construction of national identity. In this process, religion and nationalism develop a language through borders. This language, fundamentally based on Lévi-Strauss's binary oppositions, argues that in Turkey, the borders of the state and the nation are equivalent, that the authority and sovereignty of nation-states are established through borders, that nationalism colors the edges of national identity, and that borders frame societies, cultures, identities, and social values. This language has created the conditions that have enabled social values such as the state, nation, homeland, the call to prayer, and the flag to be symbolized through borders in Turkey. In this respect, Lévi-Strauss's structuralist perspective has played a significant role in understanding the construction of borders in the context of religion and nationalism in Turkey.

1. GİRİŞ

Claude Lévi-Strauss, yapısalcı antropolojinin temsilcisi olarak 20. yüzyılın önde gelen sosyal teorisyenlerindendir. Dilbilimsel temelde yaklaşımını oluşturan ve yapı üzerinden toplumsal çözümleyen Lévi-Strauss’un yapısalcılık yaklaşımı salt antropolojiyle sınırlı kalmayıp, edebiyattan sanata, tarihten psikolojiye, felsefeden matematiğe varıncaya kadar çok farklı alanlarda karşılık bulmuştur. Yapısalcılığın karşılık bulduğu alanlardan biri de, kuşkusuz sosyolojidir. Sosyolojik yapısalcılık, toplumu değerlerin, anlamların ve sembollerin oluşturduğu yapısal bir bütün olarak kavrayan, toplumsal yaşam ve örgütlenmeyi toplumsal ilişki ve etkileşimlerin bir sahası olarak gören ve toplumsal yapının toplum halinde birlikte yaşamının temeli olduğunun altını çizen bir yaklaşımdır.

Lévi-Strauss’un yapısalcı yaklaşımı sosyolojik olgu ve olayları anlamada önemli bir temel sunmaktadır. Bu yaklaşımla sosyoloji alanında birbirinden farklı konuyu analiz etmek mümkündür. Bunlardan biri de, günümüzü anlamada önemli bir sosyolojik olgu olan sınırlardır. Sınırlar, milliyetçiliğin ve ulusal kimliğin temel bileşenlerinden biri olarak hem devletlerin egemenlik sahalarını hem de toplumsal ve kültürel kimliklerin uçlarını belirleyen hatlardır. Milliyetçilik, ulusal sınırlar içerisinde ulusal kimliği ortak tarih, coğrafya, din, dil, kolektif hafıza, kimlik ve aidiyet temelinde inşa etmiştir. Milliyetçilikle birlikte sınırları anlamada din kurumu da önemli bir yer tutmaktadır. Türkiye’de İslam’ın coğrafya ve mekan tasavvuru sınırlara farklı anlamlar yüklemektedir. Din ve milliyetçiliğin iç içe geçmiş bir şekilde oluşturduğu söylemler doğrudan doğruya sınırları kapsamakta ve sınırlar din ve milliyetçiliğin söylemsel araçlarından birine dönüşmektedir.

Lévi-Strauss’un yapısalcılık kuramı, sınırları ve sınırlarla ilişkili din ve milliyetçilik ekseninde ulusal kimlik inşasını anlamaya olanak sağlayacak mahiyettedir. Bu çalışma, Türkiye’de din ve milliyetçilik söyleminde sınırları Lévi-Strauss’un yapısalcı perspektifinden anlamayı amaçlamaktadır. Türkiye’de din ve milliyetçilik söyleminin sınır inşasında yapısalcılık nasıl bir temel sunmaktadır? Milliyetçiliğin sınırlar üzerinden ulusal kimlik inşası ikili karşıtlıklar üzerinden nasıl gerçekleşmektedir? Türkiye’nin sınırlar aracılığıyla ulusal kimlik inşası sürecinde din ve milliyetçilik nasıl bir dile başvurmaktadır? Türkiye’de din ve milliyetçiliğin örgütlenmesinde ve ulusal kimliğin kurgulanmasında sınırlar sembolik açıdan nasıl işlevsel hale gelmektedir? Bu çalışmada sözü edilen sorulara yanıt aranmakta ve Lévi-Strauss’un yapısalcı yaklaşımı üzerinden Türkiye’de din ve milliyetçilik söyleminde sınırların inşası anlaşılmaya çalışılmaktadır. Çalışmada, Türkiye’de din ve milliyetçilik söylemlerinde sınırları anlamak amacıyla nitel araştırma yöntemi kapsamında söylem analizi tekniği kullanılmıştır. Söylem analizi, insanlar arasında kullanılan dilin incelenmesi ifade eder ve bu teknik aracılığıyla Türkiye’de toplumsal

yapı ve ilişkilere nüfuz etmiş olan din ve milliyetçi dilin sınırlara yönelik içerdiği anlamlar analiz edilmektedir.

2. YAPISALCI PERSPEKTİFTEN DİN, MİLLİYETÇİLİK VE SINIRLAR

Antropolojiyi insan fenomenini incelemeye adanmış disiplin olarak tanımlayan Lévi-Strauss (2014: 16), bunu dilbilimsel temelde çözümlemiş, çözümlemelerinde de yapısalcı bir perspektif ortaya koymuştur. Yapısal antropolojinin öncü isimlerinden Lévi Strauss'a göre, toplum çeşitli düzeylerde bir yapılar bütününe kapsayan ve her biri belirli düzeylerde yapılaşmış alt-bütünlerden oluşan bir üst-bütündür (Güngören, 2013: 24). Bu yaklaşımda, bireyler, gruplar ve örgütler, birbiriyle ilişkileri ve aralarında etkileşimleriyle toplumu oluşturur. Toplum ilişkiler ağına dayalı olarak örgütlenmiş yapısal bir bütün olarak kavranır. Roland Barthes'a göre, Lévi-Strauss'u izleyerek belirli bir toplumun biçimlerinin ayırıcı özelliklerini ve bu özelliklerin belirli türdeşlik evrelerine göre nasıl bir ilişki içinde olduklarını incelemek gerekir (Barthes, 1983: 145). Toplum temelde ilişkiler ve etkileşimler bütünü olduğundan, Lévi-Strauss'un yaklaşımı toplumların ayırt edici özellikleri temelinde sahip oldukları yapılarını kavramamıza olanak sağlar. Lévi-Strauss'a göre toplumsal yapılar gerçekliğin bir parçasıdır, gerçektirler ve Marx'ta da olduğu gibi, yapılar dolaysızca görünen ve gözlemlenebilen gerçeklikler değil, insanlar arasındaki görünür bağlntıların ötesinde var olan gerçeklik düzeyleridir ve işleyişleri toplumsal sistemin derin mantığını oluşturur; toplumun görünür düzeni ancak bu derin düzeye dayanılarak açıklanabilir (Godelier, 1983: 128). Bu da toplumsal yapının anlaşılmasında yapısalcılığın önemini ortaya koymaktadır.

Yapısalcılar, her sürecin ardında kendisini sınırlı sayıda öncül aracılığıyla çözümleyip betimlememizi sağlayacak bir dizge bulunduğu varsayımından yola çıkar (Yücel, 2005: 185). Lévi-Strauss'un yapısal antropolojisi temelde bilinçli deneyimin varsaydığı bilinçdışı kavramsal yapıları açığa çıkarmaya çalışır, ama bunu, bunları, kendisi deneyimin altında yatan benin etkinliğine atfetmeden yapar (Callinicos, 2015: 402). Yapısalcı bakış açısına göre gerçeği kavrayabilmek için nesnelerle tek tek uğraşmak ve onları kendi içinde değerlendirmek tamamen yanlış bir yöntemdir. Bir yapının ya da yapının gerçekliği, onu oluşturan unsurların birbiriyle olan ilişkisi içinde gizlidir. Hiçbir unsurun kendi başına bir anlamı yoktur. Olgular, varlıklar beraberlerindeki olgu ve varlıklarla iletişimleri ölçüsünde anlamlıdır. Tek başlarına bir anlamları yoktur (Somuncuoğlu-Özot, 2017: 739). Bu çerçevede, milliyetçilik, sınırlar ve ulusal kimlik inşası da yapısalcı yaklaşım temelinde farklı anlamları ve ilişkileri içeren özellikler taşımaktadır.

Yapısalcılığı geniş bir yelpazede öne çıkarak temel özellik, yapıyı oluşturan unsurlar arasındaki ilişki ve anlamlardır. Tom Bottomore ve Robert Nisbet'in altını çizdiği gibi, yapısalcılığın savunulabilir tanımına göre, ilişki, taraflardan daha önemlidir (Bottomore ve Nisbet, 2014: 607). İlişkinin öncelikli bir şekilde yapıyı belirlediği anlayışından hareketle, yapısalcılık, sosyolojideki temel bir kuramsal yaklaşım halini almıştır. Çünkü sosyolojinin odak noktasını oluşturan toplum, toplumsal ilişkiler, toplumsal etkileşimler, toplumsal yapı ve toplumsal değişme gibi konular yapısalcılığın temel varsayımlarının karşılık bulduğu alanlardır. Yapısalcılık temelde toplumsal gerçekliğe içkin olan anlamları veya toplumsal gerçekliğin örtük anlamlarını bulmaya çalışan bir yaklaşımdır. Lévi-Strauss'un da belirttiği gibi, yapısalcı yaklaşım bedende örtük biçimde bulunan derin gerçekleri bulgulamayı ve bilinç düzeyine çıkarmayı başarır. Yapısalcılık, ruh ve bedeni, anlık ve çevreyi, düşünce ve dünyayı barıştırarak, bilimsel düşüncenin işleyişine uygun düşen tek yol olan maddecilik yönünde ilerlemektedir (Lévi-Strauss, 2013: 123). Bu açıdan toplumsal gerçekliği anlamada yapısalcılık önemli bir temel sunmaktadır.

Yapısalcılık yaklaşımı birbirinden farklı sosyolojik olguları anlamada önemli bir yer tutmaktadır. Bunlar arasında kuşkusuz din, milliyetçilik ve sınırlar yer almaktadır. Yapısalcı yaklaşımda din, toplumu bir arada tutan, toplumsal bütünleşmeyi sağlayan ve toplumsal yapının sürekliliğinin sağlayan temel bir olgudur. Dinler özelde de İslam dini, üyelerini ortak bir sosyal kimlik etrafında çeşitli anlamları ihtiva edecek şekilde bir aidiyet duygusu oluşturan, devletlerin ve toplumların egemenlik, toprak ve kimliklerini düzenleyen yapılardır. Yapısalcı kuram dinle birlikte milliyetçiliğe de benzer misyon yüklemektedir. Milliyetçiliği anlamada yapısalcılık önemli bir kuramsal temel sunmaktadır. Çünkü milliyetçilik, toplumların ortak tarih, dil, din, kültür, hafıza ve değerler bağlamında bir kimlik tahayyülünü içerir (Calhoun, 2012; Smith, 2013). Milliyetçiliğin temel amacı, devletin ve toplumun sınırlarının birbirleriyle denkleştirilmesidir (Gellner, 2008; Erözden, 2013). Yapısalcı perspektiften milliyetçilik, toplumların ulusal kimlik ekseninde bütünleşmesini, üyelerinin çeşitli müşterekliklerde uzlaşmasını ve ulus-devlet düzeni içerisinde birlikte yaşamasını salık veren siyasi ve toplumsal bir harekettir. Modernliğin siyasal örgütlenmesi olan milliyetçilik, ulus-devlet örgütlenmesini ve ulusal kimlikleri inşa ederken sınırlara başvurur.

Sınırlar, devletleri ayırıştıran veya birleştiren bir çizgi (Giddens, 2008), devlet iktidarının ulaştığı en uç yer (Donnan ve Wilson, 1999) ve devletlerin egemenliklerini belirten hatlar (Anderson, 1996) olduğu kadar insanların zihin ve tahayyüllerinde var olan yapılardır (Green, 2014). Devletlerin, toplumların, kültürlerin ve kimliklerin birbiriyle etkileşim kurdukları, iç içe geçtikleri ve farklı ilişki ağları kurdukları hatlar olarak sınırlar, toplumsalın inşasında önemli bir yere sahiptir. Çünkü toplumlar sınırlara dayalı olarak var olur, sınırlardan meşruiyetini alır ve aidiyet biçimlerini sınırlar yardımıyla oluşturur. Toplumun örgütlenmesinde başat bir role sahip olan sınırlar, toplumsal düzenin inşasında ve toplumlararası ilişkilerin kurulmasında en önemli araçlardan biridir. Yapısalcı yaklaşım temelinde sınırlar, sadece devletler arasında, haritalarda çizilmiş çizgiler değil, aynı zamanda toplumların ve bireylerin zihinlerinde çizilmiş hatlardır. Sınırlar, yapısalcılığın temel iddiasını oluşturduğu toplumsal düzen fikrinin temel taşıyıcılarından. Sınırların en temel anlamı düzen inşa edici olmasıdır. Düzen olmaksızın anlamı kavramanın kesinlikle imkânsız olduğu kanısındayım diyen Lévi-Strauss (2013b: 45), anlamın belirli bir düzen içerisinde şekillendiğini vurgular. Bu bağlamda sınırlar, içeride bir düzen oluştururken, bunu dışarıdaki düzensizlik üzerinden meşrulaştırır. Sınırların dışındaki düzensizlikten sınırların içindeki düzeni korumak için sınırlara ihtiyaç duyulur. Bununla birlikte, yapısalcı yaklaşımın ilişkileri temel alan bakış açısı sınırların işleyişinde belirgin bir biçimde görülür. Sınırlar, bir taraftan vize, pasaport, görevliler gibi resmi prosedürlerin işlediği bir geçiş alanını ifade ederken, diğer taraftan da sınırötesi toplumsal, ekonomik ve kültürel etkileşimleri, göçmenleri, günöbirlik işçileri, suçluları vb. içeren bir yapıdadır (Diener ve Hagen, 2012). Sınırın söz konusu yasal ve yasal olmayan yüzleri sınır bölgesindeki ilişkilerin oluşturduğu yapıyı işaret etmektedir. Bir başka ifadeyle, sınırlar, yapısalcılığın temel varsayımını destekler mahiyette sınır bölgesindeki ilişki ve etkileşim gruplarının oluşturduğu yapının temel bir parçasıdır. Sınırların toplumsal yapının, toplumsal düzenin ve toplumsal ilişki ve etkileşimlerin bir parçası olması, yapısalcı bir anlayışın ürünüdür.

Sınırları yapısalcı bir yaklaşımla analiz etmek, toplumların kimlik inşa süreçlerinde sınırların rolünü öne çıkarmaktadır. Modern dönemde sınırlar, ulusun, ulus-devletin ve ulusal kimliklerin uçlarını belirleyen ve bu uçlar dâhilinde kimliği yapısal bir bütün olarak kurgulayan özellikler taşımaktadır. Bu dönemde sınırlar, inşacı bir karakterdedir ve ulus-devletlerin egemenliklerini, meşruiyetini ve ulusal kimlik siyasetini inşa eden özelliklere sahiptir. Lévi-Strauss’u ulus-devlet bağlamında tartışan Michael Herzfeld’e göre, modern ulus-devletler, kontrolün ulusal sınırlar tarafından tutulan tüm topraklara eşit olarak dağıtılması gerektiği varsayımı üzerine kurulmuştur. Sınırlar askeri, teknik ve kavramsal olarak

sabit sınırlara dönüştürülür. Merkezileşmiş gücün merkezden çevreye doğru kademeli ve eşit olmayan bir şekilde azalması yerine, sınırın kendisi artık merkezin gücünü ifade etmektedir (Herzfeld, 1985: 199). Yapısalcı yaklaşımın temel varsayımlarından hareketle, sınırlar, salt maddi, somut ve fiziksel gerçeklikler değil, aynı zamanda toplumsal, kültürel, siyasal ve sembolik yapılardır. Modern toplumlarda milliyetçilik aracılığıyla inşa edilen ulusal kimlikler sınırlarla anlam kazanır, sınırlar vasıtasıyla sembolize edilir ve sınırlarla uçlarını oluşturur. Bu yönüyle sınırlar ve sınırlara dayalı bir hareket olarak milliyetçilik, Lévi-Strauss'un yapısalcılık yaklaşımı bağlamında devlet, ulus ve sınır arasındaki ilişkisel yapının bir tanımlayıcısıdır.

3. İKİLİ KARŞITLIKLAR TEMELİNDE SINIRLAR VE ULUSAL KİMLİĞİN İNŞASI

Evreni birbirini izleyen karşıtlıklardan oluşmuş bir süreklilik olarak tanımlayan Lévi-Strauss (1994: 176), bu karşıtlıkların içerdiği anlamların onları bir mit haline dönüştürdüğünü vurgular. Mitin yalnızca ilke olarak dille aynı tür analize tabi olmakla kalmadığını vurgulayan Lévi-Strauss, mitin aynı zamanda nesnel olarak dilin bir parçası olduğunu ve onun birincil ifade aracı olduğunu savunur (Johnson, 2019: 235). Mit resitalinin en önemli etkisi, grup üyeleri arasında ortak kaderleri hakkında yoğun bir farkındalığı canlandırmasıdır (Armstrong, 2018: 32). Mitler dil aracılığıyla anlamı üretirken karşıtlıkları merkeze alır. Lévi-Strauss'un ünlü ikili karşıtlık kavramı, yalnızca düşüncenin değil, bitki, hayvan ve insan dünyalarının da temelidir. Diğer bir ifadeyle, nesnel gerçekliğin bir yansıması ve aynı zamanda kendisidir (Benveniste, 1977: 67). Lévi-Strauss, ikili karşıtlıklarla ilgili bir sistemi, dilbilimi içinde Saussure'un kullandıklarına çok benzer bir şekilde (örneğin, çiğ ve pişmiş) kendi antropolojisi içinde kullanmıştır (Ritzer, 2013: 608).

Lévi-Strauss'un işaret ettiği karşıtlıklar toplumsal dünyada birbirinden farklı olguları anlamada önemli bir temel sunmaktadır. Bu olgulardan biri de hiç şüphesiz sınırlardır. Lévi-Strauss'un ikili karşıtlıklar kavramı sınırlar üzerinden analiz etmeyi olanaklı kılmaktadır. Örneğin biz ve onlar/öteki arasındaki ikili karşıtlıklar sınırlar aracılığıyla inşa edilir. Biz ve onlar/öteki karşıtlığı, sınırlar vasıtasıyla gerçekleşen birer kategorik kimliklerdir. Hem devlet sınırları hem de toplumsal ilişkilere içkin olarak sınırlar biz ve onlar/öteki temelinde ikili karşıtlıklar oluşturur. Bu karşıtlıkta, biz ancak onlar veya öteki aracılığıyla kendimizi inşa ederiz. Zygmunt Bauman'a göre, biz ancak biz olmayan ötekiler, onlar varsa biz oluruz ve onlar da hep birlikte, bir bütün olarak grup oluştururlar, onların hiçbirisi bizden biri değildir (Bauman, 2013: 65). Bu bağlamda, Lévi-Strauss'a göre, bize yabancı olan yaşam, inanış ve düşünme biçimleriyle karşılaştığımızda, yaban alışkanlıklar, bu bizden değil, buna izin verilmemeliydi vb. türünden ürperti ve tiksinti dile getiren kaba tepkiler gösteririz (Lévi-Strauss, 1995a: 25). Bu tepkiler temelde sınırların sembolize ettikleri bizden olmayana, onları ya da ötekini tanımlarken ortaya koyduğumuz tepkilerdir. Lévi-Straussçu anlamda sınırlar ikili karşıtlıkların dilini kullanır, toplumsal ilişki ve etkileşimleri bu karşıtlık temelinde inşa eder ve bu karşıtlıklar üzerinden anlam üretir. Biz-onlar/öteki karşıtlığının sınırlar üzerinden inşa edilmesi, milliyetçiliğin ulus-devlet ve ulusal kimlik inşa sürecinde görülür. Claude Lévi-Strauss, kimliğin bir tür sanal fuaye olduğunu, birçok şeyi açıklamak için vazgeçilmez olduğunu, ancak gerçek bir varlığı olmadığını düşünmektedir (Lévi-Strauss, 1977: 332). Sınırlar, Lévi-Strauss'un işaret ettiği birçok şeyden biri olarak düşünülebilir. Bu bağlamda, sınırlar kimliğin özellikle de ulusal kimliğin uçlarını sembolize eden araçlardır. Ulusal kimliğin inşasında sınırların içerisi bizi yani ulusal kimliği ifade ederken, sınırların dışında kalanlar ulusal kimliğin dışında kalanları yani biz olmayanları, onları ya da ötekini belirtir. Bir başka ifadeyle, ulusal kimlikler sınırlar üzerinden ikili karşıtlıklar üreterek kendini var eder, meşruiyetini, gücünü ve söylem alanını bu karşıtlıklar üzerinden sürdürür.

Lévi-Strauss’un ikili karşıtlıklarını sınırlar üzerinden anlamaya yardımcı olacak bir başka karşıtlık, dost-düşman karşıtlığıdır. Bu karşıtlıkta düşman, Carl Schmitt’e göre insanlardan oluşan bir bütün karşısında mücadele eden benzer bir bütündür (Schmitt, 2012: 59). Dost-düşman karşıtlığı özellikle milliyetçilikte ve sınırlar vasıtasıyla görülmektedir. Milliyetçilik, temelde dost-düşman karşıtlığını içeren ve üreten bir harekettir ve bunu sınırlar üzerinden oluşturur. Milliyetçi söylem temelde bir iç düşman bir de dış düşman üzerine kurulur. Burada düşman imgesi sınırlar aracılığıyla iç ve dış olarak kategorize edilir. Milliyetçilik ezeli ve ebedi düşman imgesini sınırlar üzerinden oluşturur. Sınırların içerisinde yer alanlar dost, dışarısında yer alanlar ise düşman kategorisine dâhil olur. Türkiye’nin sıklıkla “üç tarafı denizlerle, dört tarafı düşmanlarla çevrili ülke” olarak tanımlanması bunun bir örneğidir. Bu anlamda sınırlar, dost-düşman karşıtlığını yeniden üreten araçlardandır. Sınırların içerisindekiler dost olması, dışarıda her zaman bir düşmanın var olması veya icat edilmesiyle gerçekleşir.

Lévi-Straussçu anlamda ikili karşıtlıklara diğer bir örnek, burası/orası karşıtlığıdır. Burası ile orası sıradan bir yer bildiriminin ötesinde, devletlerin egemenlik sahalarından şehirleri çevreleyen hatlara, semt ve mahalleler arasındaki ayrımlardan mülkiyet ve mahremiyet arasındaki mesafeye kadar çok sayıda sınırı ve sınırların oluşturduğu farklılıkları vurgular. Milliyetçiliğin ulusal kimlik inşa sürecinde burası ulusal kimlik kurulduğu sahayı, orası ise ulusal kimliğin öteki olarak tanımladığı sahayı gösterir. Burası/orasının yanı sıra içerisi/dışarısı da Lévi-Strauss’un ikili karşıtlıklarına önemli bir örnek oluşturur. Teritoryal sınırlar, toplumsal ve mekânsal açıdan bir içerisi, bir de dışarısını üretir. Sezgi Durgun’a göre, içeri ve dışarıyı belirlemede belirleyici olan etnisite, kültür, din, dil, ırk, coğrafya gibi faktörler milliyetçiliklere göre değişiklik gösterir (Durgun, 2011: 15). Sınırlar, bireyleri ve toplumları içerisi haline getirdiği gibi dışarısına da dönüştürür. Milliyetçilik açısından ulusal kimliğin mekânsal izdüşümünü oluşturan ülke toprakları sınırların içerisi olarak kodlanırken, bu toprakları belirleyen sınırların ötesi ise dışarısı olarak tanımlanır.

Lévi-Strauss’un ikili karşıtlıklar kavramsallaştırmasına örnek olacak bir başka ikili karşıtlık, yerli-yabancı karşıtlığıdır. Ulus-devlet sınırlarının çevrelediği topraklarda yaşayanlar yerliyi oluştururken, bu toprakların dışındakiler yabancıyı vurgular. Milliyetçilik ulusal kimlikleri yerli olarak, yabancıyı da ulusal kimliğin ötekisi olarak kodlamıştır. Örneğin Türkiye’de yerliler karşısında göçmenler birer yabancı olarak görülür. Yabancı olan sadece tanımadığımız değil, aynı zamanda sınırın dışında konumlandığımızdır. Yerli ve yabancı kimlikleri devletlere, şehirlere, mahallelere ve hatta evlere göre farklı anlamlar içerir. Devlet sınırları esasına göre yabancı başka milletlerden ve coğrafyadan olanları, şehir esasına göre yabancı başka şehirden olanları, mahalle esasına göre yabancı başka mahalledenler olanları, ev temel alındığında yabancı evin dışında kalanları ifade eder. Diğer bir ikili karşıtlık ise, ulusal-uluslararası karşıtlığıdır. Buna göre, uluslararası düzen, ulusal sınırlar temelinde düzenlenir, her bir ulus kendi sınırları içerisinde yegâne bir bütün olarak kabul edilir, diğer uluslardan sınırlarıyla ayrılır. Milliyetçilik dünyayı ulus-devletler ve ulusal kimlikler temelinde sınırlara ayırma işlevi gördüğünden, uluslararası düzende ulusal kimlikler sınırlarla sembolize edilir. Sınırlar, ulusal olan ile uluslararası olanı belirleyen hatlardır. Bu bağlamda, sınırlar, Lévi-Strauss’un ikili karşıtlıkları temelinde bireyleri, grupları ve toplumları çok çeşitli yönlerde benzer ve farklı kılar. Her bir karşıtlık Lévi-Strauss’un işaret ettiği dilbilimsel temelde yapısalcılığı öne çıkarır. *The Story of Lynx* adlı kitabında Lévi-Strauss, ikili örgütlenmeyi insan düşüncesinin ikili doğasından kaynaklanan evrensel bir olgu olarak görmediğini, sadece sınırlı ama çok geniş bir coğrafi alanı işgal eden bazı halkların iç içe geçmiş bir dualizm modeliyle dünyayı açıklamayı seçtiklerini belirtmektedir (Lévi-Strauss, 1995b: 239). Strauss’un sınırlı olarak gördüğü bu dualizm aracılığıyla sınırların insan ve toplum yapısını,

kimlikleri ve düşünceleri kategorize etmede işlevsel olduğu anlaşılmaktadır.

4. TÜRKİYE’DE DİN VE MİLLİYETÇİLİK EKSENİNDE SINIRLARIN ANLAMI VE TEMSİLİ

Yapısal işlevselciler toplumsal yapılarla ilgilendikleri halde yapısalcıların öncelikli ilgisi, dilbilimsel yapılardır (Ritzer, 2013: 606). Tüm sorunların dilbilimsel olduğunu düşünüyorum diyen Lévi-Strauss’a göre dil, en başta gelen kültür olayıdır. Çünkü dil, her şeyden önce kültürün bir parçasıdır. İkincisi, topluluk kültürünü özümsemenin özel bir aracı, en temel yoldur. Son olarak, sistemler kuran bütün kültürel anlatım biçimlerinin en yetkinidir (Lévi-Strauss, 1995a: 175). Saussure’ün dilbilimsel yaklaşımını antropolojiye uygulayan Lévi-Strauss, dil aracılığıyla anlamın nasıl üretildiğini ve sembollerle nasıl temsil edildiğini göstermektedir. Bu bakımdan milliyetçilik ve sınırları anlamada Lévi-Strauss’un dil ve semboller konusundaki yaklaşımı önemli bir temel sunmaktadır.

Milliyetçilik ve sınırlar hangi anlamları içerir? Sınırlar milliyetçiliği nasıl sembolize eder? Milliyetçilik ve sınırların dili nedir? Bu ve buna benzer sorular milliyetçilik ve sınırların dil ve sembol arasındaki ilişkiyi kurmada etkilidir. Ulus-devletin ortaya çıkmasında, örgütlenmesinde ve sürdürülmesindeki en önemli siyasal hareket olan milliyetçilik, doğrudan doğruya sınırlara dayanır ve sınırlar üzerinden bir dil inşa eder. Dil, anlamı üreten ve onu çeşitli sembollere dönüştüren bir işleve sahiptir. Sınırlar dil aracılığıyla çeşitli anlamları sembolize eden yapılardır. Sınırlar toplumlara, kültürle, sosyal gruplara, zamana, mekâna ve bağlama bağlı olarak çeşitli anlamlar içerir. Sınırlar, devletler için egemenlik, iktidar ve güç ilişkilerini temsil eder, toplumsal anlamda kimlik, aidiyet, değerler, benzeşme ve farklılaşma, etkileşim ve ilişki ağları anlamlarını içerir. Küresel çağda sınırlar göç, vatandaşlık, ulusal kimlik, güvenlik ve mülkiyeti inşa etmenin araçlarıdır. Bu anlamda sınırlar, çok sayıda anlamı içeren ve onu sembolize eden yapılardır.

Milliyetçiliğin temel unsurlarından biri olan sınırlar, ulusları toprak, egemenlik ve kimlik ekseninde organize etmektedir. Bu sebeple, sınırların dili tarihsel-toplumsal açıdan milliyetçiliğin dili olup, kendine özgü bir özellik taşır. Lévi-Strauss’un da belirttiği gibi, bir dilin kendine has niteliği onun kullanım biçimlerinin tarihsel koşullarına dayanır (Lévi-Strauss, 2016: 79). Tarihsel-toplumsal temelde milliyetçiliğin dili, sınırların çerçevesini çizdiği toprak parçası üzerinde yaşayanların ortak tarih, dil, kültür, kimlik, vatan ve değerler sisteminin yer aldığı anlamları içeren bir dildir. Milliyetçiliğin sınırlar üzerinden inşa ettiği dil, ikili karşıtlıklar üzerinden çeşitli anlamların üretildiği ve devletin sınırları ile toplumun sınırlarının birbirine denk olduğu bir anlamı içeren dildir. Örneğin Türkiye’de vatan sevgisi, millet olma bilinci, düşmana karşı bir ve beraber olma ideali, toprağın kutsallığı, bayrağın bağımsızlığı ve özgürlüğü gibi değerler, milliyetçiliğin sınırlarla sembolize ettiği değerlerdir. Lévi-Strauss’a göre, semboller, sembolize ettikleri şeylerden daha gerçekler, gösteren gösterilenden önce gelir ve onu belirler (Lévi-Strauss, 2013a: 37). Bu açıdan sınırlar, bir çizgiden daha fazlasıdır, toplumların tarihsel süreçte oluşturdukları değerleri, kimlikleri, anlamları sembolize ederler ve bu yönüyle Türkiye’de milliyetçiliğin olmazsa olmazlarındandır.

Türkiye’de milliyetçilik bağlamında sınırlar vatan, millet, namus, bayrak, ezan ve devlet gibi değerleri sembolize ettiğinden, sınırlara yıkıcı bir girişimde bulunmak sınırların sembolize ettiği söz konusu değerlere yönelik bir anlam taşır. Örneğin, Türkiye’de milliyetçiliğin en temel söylemlerinden biri olan “hudut namustur” söylemi, sınırların vatan ve milletin namusunu sembolize ettiğini göstermekte ve bu da sınırları dini ve milliyetçi dilin temel bir aracına dönüşmektedir. Ferhat Tekin’e göre söz konusu söylemde sınırlar, Türkiye Cumhuriyeti’nin egemenliğinin ve şerefının sembolleri olarak en üst düzeyde korunmalıdır (Tekin, 2014: 152). Bu yönüyle Türkiye’de sınırlar vatan ve milletin

namusunu temsil eden yapılar olarak din ve milliyetçi söylemin kilometre taşlarından birine dönüşmüştür.

Türkiye’de din ve milliyetçiliğin ayrılmaz parçası olarak görülen devletle ilgili söylemler sınırlara yüklenen anlamları anlamak açısından önemli bir yer tutmaktadır. “Devlet baba”, “kutsal devlet”, “gökte Allah yerde devletimiz”, “vatandaş devlet içindir”, “devlet ebed müddet” gibi söylemler, devletin Türkiye’de din ve milliyetçilik açısından hayati bir öneme sahip olduğunu gösterir. Ömer Çaha’nın belirttiği gibi, Türk siyasal kültüründe devlet, sadece övünç duyulacak bir varlık değil, aynı zamanda uğrunda feda olunması gereken bir varlıktır. Bir Türk ne için yaşar sorusuna Türk siyasal kültürü “devleti için yaşar” yanıtını verir (Çaha, 2003: 7). O halde devlet, Türk toplumunun tarihsel ve sosyolojik anlamda kimliğinin temelini oluşturur. Türk toplumunda devlet kutsal, aşkın, kudretli ve kuvvetli bir yapı olarak düşünülür. Devlete yüklenen söz konusu anlamlar sebebiyle devletin temel organlarından biri olan sınırlar da çok önemli bir konuma sahip olmuştur.

Devletle birlikte vatan kavramı da Türk siyasal yaşamının ve Türkiye’de din ve milliyetçiliğin ayrılmaz parçalarındandır. Sınırlar vatanın çerçevesini oluşturur. Bu sebeple, vatanın sembolize ettikleri anlamlar aynı zamanda sınırlar tarafından da sembolize edilir. “Milli hudutlar dâhilinde vatan bir bütündür, bölünemez”, “vatan sevgisi imandan gelir”, “verme dünyaları alsan da bu cennet vatanı”, “şehitler ölmez vatan bölünmez” söylemleri, Türkiye’de sınırların dini-milliyetçi bir söylemle inşa edildiğini göstermektedir. Çünkü söz konusu söylemlerde sınırlar, vatanın bütünlüğünü, tamlığını, bölünmezliğini, iman gibi güçlülüğü ve cennet gibi değerli oluşu sembolize etmektedir. Sezgi Durgun’un vurguladığı gibi, vatanlaşma süreci sınırların çizilmesiyle paralellik gösterir (Durgun, 2011: 69). Vatanın ayrılmaz bir parçasını oluşturan sınırlar, teritoryal düzene bütünsel bir vizyon kazandırır. Lévi-Strauss’un yapısalci yaklaşımı bağlamında sınırlar vatanı yapısal bir bütün olarak tahayyül etmenin temel araçlarından biridir. Bununla birlikte Osmanlı-Türk siyasal geleneğinde vatan kavramının farklı sınırları içeren boyutları bulunmaktadır. Osmanlı’dan Cumhuriyet’e vatan kavramı önemli bir dönüşüm yaşamıştır. İmparatorluğun çöküşüyle birlikte artan toprak kayıpları vatan topraklarının giderek küçülmesine, bu da Müslüman Osmanlıların vatan tahayyüllerinin büyük bir daralma yaşamasına neden olmuştur. İmparatorluk çöküp ulus-devletin kurulmasıyla birlikte Müslümanların vatan algıları bütünüyle değişime uğramıştır. Müslümanların vatanlarının sınırlarını belirleyen “Dar’ül İslam” kavramı, İslami otoritenin ulaştığı ülke topraklarını ifade ederken, Osmanlı Devleti Dar’ül İslam’ın sınırlarında ortaya çıkmıştır (Kafadar, 2010). Genelde İslam toplumları özelde Osmanlı Devleti’nin sınırları kıtalararası ölçekte şekillenirken Osmanlı’nın çöküşü ve ulus-devletin kuruluşuyla birlikte sınırlar giderek küçülmüş ve bugünkü ulus-devlet coğrafyasına dönüşmüştür. Ulus-devletler tarihsel ve sosyolojik bir gerçeklik olarak İslam coğrafyasını sınırlar temelinde yeniden düzenlemiş ve Müslümanlar için yeni vatan ulusal sınırlar içerisinde kalan topraklar olmuştur. Bu konuda din ve milliyetçilik paradoksal bir ilişkiye sahiptir. Şafak Aykaç’ın da belirttiği gibi, milliyetçilik çağında din, modern milliyetçilik açısından paradoksal bir çimento haline gelmiştir. Çünkü İslam gibi evrensellik iddiası taşıyan bir dünya dini ile milliyetçiliğin çok daha sınırlı söylem alanı arasında bir çelişki mevcuttur. Çünkü bu dinler etnik, dilsel, politik sınırların ötesinde bir kapsayıcılığa sahiptir. İşte dindeki bu milletler üstü niteliğe karşı getirilen milli sınırlamalardan biri olarak şehitlik, vatan ve millet perspektifine indirgenmektedir (Aykaç, 2013: 152). Müslüman kimliğin çerçevesi sınırları aşan boyutlara sahipken, milliyetçi kimliğin çerçevesi ise ulusal sınırlarla belirlenmiştir. Bu anlamda ulus-devletlerin imparatorlukların yerini almasıyla birlikte Müslümanların toprak, coğrafya ve kimlik tanımlamaları yeniden tahayyül edilmeye başlanmıştır.

Türkiye’de din ve milliyetçiliğin sınır söylemini anlamak için ulusal marşlar önemli veriler

sunmaktadır. İstiklal Marşı'mızın yazarı ve milli şairimiz Mehmet Akif Ersoy'un İstiklal Marşı'nda belirttiği "Garbin afakını sarmışsa çelik zırhlı duvar, benim iman dolu göğsüm gibi serhaddim var" dizeleri, Batı'nın çelik zırhlı duvarı olsa da, Türk milletinin güçlü bir imana benzer sınırlarının (serhaddinin) olduğunu ve hiçbir düşmanın bu sınırları aşarak vatan topraklarını işgal edemeyeceğini belirtir. Sınır kavramının imanla eşdeğer görülmesi, vatan topraklarını sembolize etmesi, sınırların Türkiye'de basit bir çizgi olmadığını göstermekte ve dini-milliyetçi motiflerle inşa edildiğini göstermektedir. Bununla birlikte, Türkiye'de din ve milliyetçiliğin en önemli söylemlerinden biri olan "tek devlet, tek millet, tek vatan ve tek bayrak" söylemi, sınırların devleti, milleti, vatani ve bayrağı sembolize eden hatlar olduğunu göstermektedir. Sınırlar, Lévi-Strauss'un çözümlemesi bağlamında birer sembol olarak sembolize ettiklerinden ve birer gösteren olarak gösterilenden daha gerçek bir yapıdadır. Bu anlamda Türkiye'de sınırlar, bir çizgi olmanın ötesinde namus, iman, şehitlik, vatan, millilik, devlet, kutsal ve toprak gibi Türk siyasal kültürü ve devlet geleneğinin vazgeçilmez unsurlarıyla doğrudan ilişkili yapılardır.

5. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Sosyolojinin temel kuramsal yaklaşımlarından biri kabul edilen yapısalcılık üzerinden milliyetçilik, sınırlar ve ulusal kimliğinin inşasını amaçlayan bu çalışmada, Lévi-Strauss'un yapısalcı perspektifi temel kabul edilmiştir. Yapısalcılar toplumları, kültürleri ve siyasal sistemleri sahip oldukları karşılıklı ilişkilerden oluşan parçaların bir ürünü olarak inceler. Yapısalcı bakış açısından milliyetçiliğin toplumların ulusal kimlikler ekseninde örgütlenmelerinde, ortak tarih, coğrafya, dil, din, kültür, kimlik ve değerler sistemi temelinde aidiyet bilincinin oluşturmalarında belirleyici bir role sahip olduğu görülmüştür. Milliyetçiliğin temel bileşenlerinden biri olan sınırlar, ulus-devletlerin ve ulusal kimliklerin kenardaki uçları olarak siyasal ve toplumsal bir düzenin temel taşıyıcısı hale gelmiştir. Devlet, ulus ve vatan nosyonlarının çerçevesini oluşturan sınırlar, bu yönüyle toplumların örgütlenmesinde başat bir rol üstlenmiştir.

Türkiye'de din ve milliyetçiliğin ayrılmaz bir parçası olan sınırlar, ulusal kimliğin inşasında ikili karşıtlıkların üretilmesindeki temel araçlardan biri olmuştur. Milliyetçiliğin ulusal kimliği kurgulaması sınırlar üzerinden oluşturduğu ikili karşıtlıklar temelinde şekillenmiştir. Lévi-Strauss'un ikili karşıtlıklar kavramsallaştırması, milliyetçiliğin sınırlar vasıtasıyla ulusal kimliği biz-onlar/öteki, dost-düşman, burası-orası, içerisi-dışarısı, yerli-yabancı ve ulusal-uluslararası olarak kurgulamasında kilit bir rol oynamıştır. Lévi-Straussçu perspektiften sınırlar, ikili karşıtlıklar oluşturmaının en temel anahtarı konumundadır. Burada sözü edilen ikili karşıtlıkların her biri milliyetçiliğin sınırlar aracılığıyla devlet, ulus, coğrafya, vatandaşlık ve kimlik tasarımıını şekillendirmiştir.

Lévi-Strauss'un dilbilimsel yapısalcılığı bağlamında milliyetçilik, sınırlar ve ulusal kimlik kavramları dil ve semboller aracılığıyla anlamın üretilmesi ve temsilini sağlamıştır. Türkiye'de milliyetçilik ve sınırların sahip olduğu dil ve sembolize ettikleri anlamlar, ulusal kimlik inşasının temel bir parçasıdır. Bu süreçte din ve milliyetçilik sınırlar üzerinden bir dil geliştirir. Bu dil, temelde Lévi-Strauss'un ikili karşıtlıklarına dayanan, Türkiye'de devletin ve ulusun sınırlarının birbirine denk olduğu, ulus-devletlerin yetki ve egemenliklerin sınırlar aracılığıyla tesis edildiği, ulusal kimliğin uçlarına rengini milliyetçiliğin verdiği, sınırların toplumların, kültürlerin, kimliklerin ve toplumsal değerlerin çerçevesini çizdiği bir dildir. Bu dil, Türkiye'de devlet, millet, vatan, ezan, bayrak gibi toplumsal değerlerin sınırlarla sembolize edilmesini sağlayan koşulları oluşturmuştur. Bu bakımdan Lévi-Strauss'un yapısalcı perspektifi, Türkiye'de din ve milliyetçilik bağlamında sınırların inşasını anlamada önemli bir yer etmiştir.

||Beyan ve Açıklamalar/Disclosure Statements ||

Beyan	Bu çalışmanın yazarı, Bilgi Dergisi’nce beyan edilen araştırma ve yayın etiği ilkelerine uyduğunu beyan etmektedir
Çıkar Çatışması	Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.
Finansal destek	Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.
Disclosure	The author confirms that his work complies with the principles of research and publication ethics announced by Bilgi
Conflict of Interest	The author has no conflict of interest to declare
Grant Support	The author declared that this study has received no financial support

KAYNAKÇA

- Anderson, M.** (1996). *Frontiers: Territory and state formation in the modern world*. Oxford: Polity Press.
- Armstrong, J. A.** (2018). *Milliyetçilikten önce milletler*. (Çev. Türközü, S. E). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Aykaç, Ş.** (2013). Şehitlik ve Türkiye’de Militarizmin Yeniden Üretimi: 1990-1999. In N. Y. Sünbuloğlu (Der.), *Erkek Millet Asker Millet: Türkiye’de Militarizm, Milliyetçilik, Erkeklikler*, 141-179, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Barthes, R.** (1983). Toplumbilim ve Toplumsal Mantık. In A. Güngören (Der. ve Çev.), *Claude Lévi-Strauss: Din ve Büyü*, 143-151, İstanbul: Yol Yayınları.
- Bauman, Z.** (2013). *Sosyolojik düşünmek*. A. Yılmaz, (Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Benveniste, E.** (1977). *Lévi-Strauss üstüne*. Birikim Dergisi, (28-29), 58-72.
- Bottomore, T. & Nisbet, R.** (2014). *Yapısalcılık*. In B. Toprak (Çev.), *Sosyolojik Çözümlemenin Tarihi*, 605-646, İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Callinicos, A.** (2015). *Toplum kuramı: Tarihsel bir bakış*. Y. Tezgiden, (Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Çaha, Ö.** (2003). *Aşkın devletten sivil topluma*. İstanbul: Gendaş Kültür Yayınları.
- Diener, A. C. & Hagen, J.** (2024). *Borders: A very short introduction*. New York: Oxford University Press.
- Donnan, H. & Thomas W.** (1999). *Borders: Frontiers of identity, nation and state*. New York: Routledge.
- Durgun, S.** (2011). *Memalik-i şahane’den vatan’a*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Giddens, A.** (2008). *Ulus-Devlet ve şiddet*. C. Atay, (Çev.), İstanbul: Kalkedon Yayınları.
- Godelier, M.** (1983). Claude Lévi-Strauss, Eleştirel Bir Yaklaşım. In A. Güngören (Der. ve Çev.), *Claude Lévi-Strauss: Din ve Büyü*. s. 127-135, İstanbul: Yol Yayınları.
- Green, S.** (2014). Sınır araştırmaları: Alanla ilgili bazı düşünceler. Sınırlar ve Türkiye’de Sınır Çalışmaları, *Toplum ve Bilim*, (131), 32-44.
- Güngören, A.** (2013). *Dil ve büyü: Lévi-Strauss üstüne on bir deneme*. Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- Herzfeld, M.** (1985). Lévi-Strauss in the nation-state. *Journal of American Folklore*. 98(388), 191-208.
- Johnson, C.** (2019). Claude Lévi-Strauss. In J. Simons, (Ed.), *From Kant to Lévi-Strauss: The Background to Contemporary Critical Theory*, 228-243, Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Kafadar, C.** (2010). *İki cihan âresinde: Osmanlı Devleti’nin kuruluşu*. C. Çıkin (Çev.), M. Öz (Yay. Haz.), Ankara: Birleşik Yayınevi Yayınları.
- Lévi-Strauss, C.** (1963). *Structural anthropology*. C. Jacobson ve B. Grundfest Schoepf (Trans.), New York: Basic Books.
- Lévi-Strauss, C.** (1977). L’identité’. *Seminaire interdisciplinaire dirigé par Claude Lévi-Strauss professeur au Collège de France-1974/1975*, Editions Grasset et Fasquelle.
- Lévi Strauss, C.** (1983). İnsan ve söylenleri: Yapısalcılık ve çevrebilim. In A. Güngören (Der. ve Çev.), *Claude Lévi-Strauss: Din ve Büyü*, 95-124, İstanbul: Yol Yayınları.

- Lévi-Strauss, C.** (1994). *Yaban düşünce*. T. Yücel, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Lévi-Strauss, C.** (1995a). *İrk, tarih ve kültür*. H. Bayrı, R. Erdem ve A. Oyacıoğlu (Çev.), İstanbul: Metis Yayınları.
- Lévi-Strauss, C.** (1995b). *The story of Lynx*. Chicago: University of Chicago Press.
- Lévi-Strauss, C.** (2013a). *Introduction to the work of Marcel Mauss*. London: Routledge.
- Lévi-Strauss, C.** (2013b). *Mit ve anlam*. G. Y. Demir (Çev.), İstanbul: İthaki Yayınları.
- Lévi-Strauss, C.** (2014). *Modern dünyanın sorunları karşısında antropoloji*. A. Terzi (Çev.), İstanbul: Metis Yayınları.
- Lévi-Strauss, C.** (2016). *Bakmak dinlemek okumak*. Ö. B. Albayrak (Çev.), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Ritzer, G.** (2013). *Sosyoloji kuramları*. H. Hülür (Çev.), Ankara: Deki Yayınları.
- Schmitt, C.** (2012). *Siyasal kavramı*. E. Göztepe (Çev.), İstanbul: Metis Yayınları.
- Somuncuoğlu-Özot, G.** (2017). Yapısalcılık: Kuram ve yöntembilimsel sorunlar. *Turkish Studies*, 12(30), 735-748.
- Tekin, F.** (2014). *Sınırın sosyolojisi: Ulus, devlet ve sınır insanları*. İstanbul: Açılım Kitap Yayınları.
- Yücel, T.** (2005). *Yapısalcılık*. İstanbul: Can Sanat Yayınları.